

Reemigrācijas prakses analīze: atgriešanās modeļi, iemesli un process

Inese Šūpule

Migrācijas procesu izpētē Latvijā kopumā līdz šim trūkst pētījumu par Latvijas valstspiederīgajiem, kas, padzīvojot kādu laiku ārzemēs, tomēr nolemj atgriezties Latvijā. Kas ir tie, kas atgriežas Latvijā? Kad un kāpēc viņi atgriežas? Arī Latvijas politikā pēdējos gados ir aktualizējies jautājums par nepieciešamību uzlabot sadarbību ar Latvijas emigrantiem, kā arī veicināt Latvijas emigrantu atgriešanos Latvijā. Šī mērķa īstenošanai ir izstrādāti un valdībā pieņemti re-emigrācijas veicināšanas un sadarbības ar diasporu politikas dokumenti¹. Tomēr to pamatojumam trūkst pētījumu, kas būtu balstīti atgriešanās procesa izpētē. Līdz šim veiktie pētījumi galvenokārt ir bijuši vērsti uz emigrantu mērķa grupu – analizēti emigrantu aizbraukšanas iemesli, emigrācijas pieredze, iespējamā atgriešanās, bet mazāka uzmanība ir pievērsta tiem Latvijas valstspiederīgajiem, kas ir atgriezušies dzimtenē, – reemigrantiem.

Lai labāk izprastu atgriešanās Latvijā motivāciju un pieredzi, ESF projektā «Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika» tika ieplānotas un veiktas padziļinātās intervijas ar re-emigrējušajiem Latvijas iedzīvotājiem, kas emigrējuši no Latvijas laikā no 1991. gada līdz 2011. gadam, dažādās vecuma un sociālā statusa grupās. Padziļināto interviju kopējais skaits ir 18, un intervijas tika veiktas laika posmā no 2014. gada februāra līdz novembrim.

¹ Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.–2016.; Rīcības plāns Par sadarbību ar Latvijas diasporu 2015.–2017. gadam. Projekts.

Kopumā padziļinātās intervijas ar re-emigrantiem parāda, ka cilvēki, kas atgriežas Latvijā, ir ļoti atšķirīgi. Atšķiras viņu ārzemēs pavadītā laika ilgums, mītnes zeme, viņu motivācija, plāni un ekspektācijas, aizbraucot no Latvijas, kā arī dzīves pieredze un statuss, atrodoties ārzemēs. Pētījumā intervēto vidū ir gan tipiski darba migranti (gan augsti kvalificēti, gan mazāk kvalificēti, arī strādnieki), gan studenti, kas braukuši uz ārzemēm mācīties, gan arī citu valstu valstspiederīgo laulātie.

Re-emigrantu pieredzes daudzveidība ļauj analizēt ļoti dažādos atgriešanās iemeslus un atgriešanās procesa dažādās dimensijas. Tomēr pastāv arī intervēto re-emigrantu vienojošie aspekti. Pirmkārt, visi pētījumā iekļautie re-emigranti ir saglabājuši Latvijas pilsonību, kas ir uzskatāms par atgriešanos Latvijā veicinošu faktoru. Otrkārt, lielākajai daļai re-emigrantu visu emigrācijas laiku saglabājās ciešas saites ar Latviju – gan emocionālās, gan mantiskās, jo lielākajai daļai emigrācijas laikā tuvinieki joprojām dzīvoja Latvijā, daudziem Latvijā bija vai joprojām ir īpašumi (dzīvoklis, māja), kā arī viņi lielākoties uzturēja ciešus kontaktus ar saviem tuviniekiem, vismaz divas reizes gadā «ciemojoties» Latvijā. Šie faktori noteikti uzskatāmi par tādiem, kas veicināja re-emigrantus pieņemt lēmumu atgriezties, kā arī atvieglāja viņu re-integrāciju/adaptāciju, atgriežoties Latvijā.

Šīs nodaļas mērķis ir sniegt pārskatu par intervijās iegūtajiem rezultātiem, galveno uzmanību pievēršot re-emigrantu stāstiem par atgriešanās Latvijā iemesliem un to, kāda ir atgriešanās Latvijā pieredze viņu stāstījumā – cik viegli vai grūti ir atrast darbu, mājokli un risināt citus ar pārcelšanos saistītus jautājumus. Teorētiskajā daļā ir konceptualizēti **atgriešanās procesa teorētiskie modeļi**, kas palīdz skaidrot atgriešanās stāstus no re-emigrantu padziļinātajām intervijām.

Teorija

Sociālajās zinātnēs pētījumi par migrācijas procesiem, kas attiecas uz atgriešanos izcelsmes valstī, aizsākās 20. gadsimta 80. gados. Arī pirms tam bija atsevišķi pētījumi par atpakaļmigrāciju, bet tieši 80. gados pētījumu konceptualizācijas līmenis pacēlās līdz akadēmiski zinātnisku pētījumu debašu līmenim (Cassarino 2004).

Viena no agrīnajām teorijām, kas aplūko atgriešanās fenomenu, ir neo-klasiskā ekonomikas teorija. Tā balstās pieņēmumā, ka migrācijas galvenie iemesli ir uzņemošās valsts un izcelsmes valsts dzīves līmeņa, tai skaitā, algu līmeņa, atšķirības, bet migrants tiek uzlūkots kā racionāla būtne, kas vēlas palielināt savus ienākumus. Līdz ar to atpakaļmigrācija tiek aplūkota kā plānotās migrācijas ar mērķi gūt lielākus ienākumus izgāšanās (Todaro 1969). Šo varētu arī definēt kā **pirmo atgriešanās teorētiskā modeļa variantu**: (1) atgriešanās neveiksmīgas migrācijas pieredzes dēļ – nav rasta iespēja ārzemēs nopelnīt vairāk un dzīvot labāk.

Cits ekonomikas teorijas virziens – darba migrācijas jaunā ekonomika (the new economics of labour migration – NELM) skata atpakaļmigrāciju kā migrācijas procesa sastāvdaļu un uzskata, ka daudzos gadījumos atgriešanās ir iepriekš paredzēta un plānota («kalkulēta stratēģija»). Veiksmīgas migrācijas pieredzes gadījumā indivīds iegūst plānotos finanšu vai simboliskos resursus – kapitālu, uzkrājumus, izglītību, pieredzi, zināšanas vai kontaktus (Stark 1991). Šo var definēt kā **otro atgriešanās teorētiskā modeļa variantu**: (2) atgriešanās kā veiksmes stāsts, jo ir nopelnīta nauda, ir iegūta pieredze vai ir iegūtas zināšanas, un tādēļ var atgriezties.

Abas minētās ekonomikas teorijas sociālo zinātņu literatūrā tiek daudz kritizētas, jo ignorē dažādus būtiskus gan uzņemošās, gan izcelsmes valsts konteksta faktoros un neaplūko neekonomiskos atgriešanās iemeslus. Veiksmes – izgāšanās dimensija nav vienīgā, kas ir būtiska, lai pieņemtu lēmumu par atgriešanos (Cassarino 2004: 4). Tādēļ turpinājumā ir piedāvāti strukturālisma pieejā balstītie skaidrojošie modeļi atgriešanās procesam, kur būtiska loma tiek piešķirta gan uzņemošās, gan izcelsmes valsts konteksta faktoriem. Frančesko Čerāze (*Francesco Cerese*) izdala četrus dažādus re-emigrantu tipus (Cerese 1974):

- a) **Atgriešanās neveiksmes dēļ** – lēmums par atgriešanos tiek pieņemts tādēļ, ka migrantam nav izdevies integrēties uzņemošās valsts sabiedrībā;
- b) **Konservatīvā atgriešanās** – plānotie mērķi uzņemošajā valstī ir sasniegti un migrants atgriežas izcelsmes valstī, tomēr viņa atgriešanās būtiski nemaina viņa situāciju sociālajā struktūrā/ nerada inovācijas sabiedrībā. Uzkrātie resursi tiek izmantoti individuālajām vai ģimenes vajadzībām bez uzsvara uz attīstību;
- c) **Pensionāru atgriešanās** – izcelsmes valstī atgriežas vecuma pensionāri ar mērķi pavadīt vecumdienas dzimtenē;
- d) **Inovatīvā atgriešanās** – migranti, kas atgriežas un ir gatavi izmantot iekrātos līdzekļus un zināšanas, lai uzsāktu jaunu biznesu vai īstenotu kādas citas jaunas ieceres.

F. Čerāzes re-emigrantu tipi b) un d) ir NELM atgriešanās kā veiksmes stāsta divi apakšvarianti, jo abos gadījumos ir nopelnīta nauda, ir iegūta pieredze vai ir iegūtas zināšanas, un tādēļ var atgriezties (atšķiras tas, kā iegūtie resursi pēc tam tiek izlietoti). Atgriešanās nespējas integrēties dēļ (aizspriedumi un stereotipi uzņemošajā valstī) varētu būt šī pētījuma **trešais atgriešanās teorētiskā modeļa variants**, savukārt pensionāru atgriešanās varētu būt ceturtais atgriešanās teorētiskā modeļa variants.

Cits teorētiskais virziens – transnacionālisma pieeja – uzsver, ka atgriešanās izcelsmes valstī nenozīmē migrācijas cikla beigas, jo, pirmkārt, mūsdienas bieži izplatīta ir atkārtota emigrācija. Otrkārt, aizvien biežāk ir sastopama «šurpu-turpu migrācija», kas saistīta ar migrantu profesionālo darbību, un tai raksturīgajiem regulārajiem un ciešajiem kontaktiem pāri valsts robežām (Portes et al. 1999). Migranti saglabā ekonomiskos, sociālos un politiskos tīklus vairākās sabiedrībās. Šāda modeļa izplatību

veicina arī vairāki ārēji faktori, piemēram, lētas aviobiļetes, laba satiksme, labs interneta un citu sakaru veidu nodrošinājums un tml. Transnacionālu «atgriešanos» izcelsmes valstī lielā mērā nosaka viņu identitāte un pieķeršanās dzimtenei vai arī noteiktam dzīves stilam.

Atgriešanās notiek tad, kad ir uzkrāts pietiekami daudz resursu – finansiālu, informatīvu, un kad situācija (konteksts) izcelsmes valstī ir pietiekoši labvēlīgs mobilitātes saglabāšanai. Šis modelis, kad atgriešanās dzimtenē nenozīmē to, ka profesionālā darbība arī tiek pārnesta izcelsmes valstī, bet tieši otrādi – tiek saglabāti regulāri un cieši kontakti pāri valsts robežām, šeit ir definēts kā **piektais atgriešanās teorētiskā modeļa variants**.

Savukārt resursu mobilizācijas teorija uzsver to, ka atgriešanās un tās veiksmīgumu (to, cik sekmīga būs migranta re-integrācija izcelsmes valstī) nosaka re-emigranta vēlēšanās un sagatavotība atgriezties. Augstas pakāpes sagatavotību atgriešanās procesam raksturo tas, ka migrants ir sasniedzis iepriekš plānotos uzdevumus uzņemošajā valstī, ir ieguvis plānotos resursus, un parasti tas nozīmē, ka ir arī pavadījis pietiekami ilgu laiku uzņemošajā valstī, bet ne pārāk ilgu, lai zaudētu kontaktus ar izcelsmes valsti. Minētie divi aspekti – vēlēšanās atgriezties dzimtenē un gatavība atgriezties, mobilizējot nepieciešamos resursus (materiālos, nemateriālos, sociālo kapitālu), tiks iekļauti empīrisko datu interpretācijā, bet, balstoties uz šo teorētisko pieeju, nav pamata izvirzīt kādu jaunu atgriešanās teorētisko modeli.

Jāuzsver, ka kopumā daudzi autori atzīst, ka atgriešanās izcelsmes valstī galvenie motīvi lielākoties ir ne-ekonomiski, jo ļoti reti ir tādi gadījumi, kad izcelsmes valsts ekonomika ir tik ļoti attīstījusies, ka tajā kopumā tiek piedāvāti labāki dzīves apstākļi (Markowitz & Stefansson 2004; Piotrowski & Tong 2010; Sussman 2010 un citi). Atgriešanās galvenie iemesli lielākoties tomēr ir emocionāli, ne-ekonomiski faktori, un to vidū būtiskākie ir: (1) atgriešanās sociālo saišu ar tuviniekiem, kas palikuši dzimtenē, dēļ, ilgas pēc mājām; (2) piederības sajūta dzimtajām vietām, valstij; (3) vēlme runāt savā dzimtajā valodā.

Kopumā teorētiskās literatūras izpētes rezultātā izkristalizējās pieci atgriešanās teorētiskie modeļi, kas tiks izmantoti un diskutēti empīriskajā analīzē:

- 1) Neo-klasiskā ekonomika: atgriešanās neveiksmīgas migrācijas pieredzes dēļ – nav rasta iespēja nopelnīt vairāk un dzīvot labāk;
- 2) Darba spēka migrācijas jaunā ekonomika: atgriešanās kā veiksmes stāsts – ir nopelnīta nauda, ir iegūta pieredze, ir iegūtas zināšanas, tādēļ var atgriezties (modeļa apakšvarianti – konservatīvā un inovatīvā atgriešanās);
- 3) Strukturālisma pieeja: atgriešanās nespējas integrēties dēļ (aizspriedumi un stereotipi uzņemošajā valstī);
- 4) Strukturālisma pieeja: atgriešanās novecot (pensionāru atgriešanās);

- 5) Transnacionālisms: atgriešanās nenozīmē migrācijas cikla beigas, tiek saglabāti regulāri un cieši kontakti pāri valsts robežām, profesionālā darbība ir starptautiska vai tiek īstenota vairākās valstīs.

Visi šie modeļi attiecas uz situāciju, kad atgriešanās ir **brīvprātīga izvēle**. Ir gadījumi, kad atgriešanās galvenie motīvi nav saistīti ar brīvprātīgu izvēli, piemēram, atgriešanās ir vienīgā pieejamā izvēle, jo ir beidzies uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš, nav iegūta darba atļauja, ir beigušās studijas. Šie aspekti empīriskajā analīzē īpaši aplūkoti netiek, jo galvenais pētnieciskais jautājums ir saistīts ar brīvprātīgu lēmumu atgriezties Latvijā.

Metodoloģija

Pētījumā galvenā informācijas iegūšanas metode bija padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar re-emigrantiem jeb cilvēkiem, kas pēc emigrācijā pavadīta laika atgriezušies Latvijā. Padziļināto interviju kopējais skaits ir 18, un intervijas tika veiktas laika posmā no 2014. gada februāra līdz novembrim.

Interviju jautājumi tika formulēti tā, lai noskaidrotu katra re-emigranta unikālo migrācijas pieredzi, neierobežojot to ar pētnieku iepriekš paredzētajām atbildēm. Tā bija individuāla saruna, kas notika pēc iepriekšējas vienošanās respondentam ērtā vietā un laikā. Intervija tika strukturēta atbilstoši iepriekš izstrādātām vadlīnijām, aptverot šādas tēmas:

- 1) migrācijas pieredzes apraksts, emigrācijas un reemigrācijas motivācija;
- 2) atgriešanās Latvijā pieredze;
- 3) identitāte, piederības izjūta, vēsturiskā atmiņa, svētku svinēšana;
- 4) ģimene, bērni, vecāki, sociālo kontaktu loks un tā uzturēšana emigrācijā un pēc atgriešanās Latvijā, tīklošanās sociālajos medijos;
- 5) izglītība Latvijā un ārvalstīs;
- 6) nodarbošanās, profesionālā mobilitāte, informācijas par darbu ieguve;
- 7) reemigrācijas plāns: vērtējums, ietekme uz personīgo lēmumu par iespējamo atgriešanos.

Visas padziļinātas intervijas tika ierakstītas audio formātā atbilstoši ESOMAR un LSA (Latvijas sociologu asociācijas) ētikas kodeksa prasībām saskaņojot to ar intervijas dalībniekiem. Audio ieraksti pēc tam tika pārveidoti teksta failos, kas tālāk izmantoti veiktajā analīzē.

Vidējais intervēto re-migrantu vecums ir 32,5 gadi, jaunākais respondents ir 25 gadus vecs, bet vecākais – 47 gadus vecs. Respondentu vidū ir 13 darba migranti (gan augsti kvalificēti, gan vidēji vai mazāk kvalificēti), četri studenti, kas braukuši uz ārzemēm mācīties, kā arī viens citu valstu valstspiederīgo laulātais. 16 respondentiem emigrācijas mītnes zeme bija Eiropā (tai skaitā, 9 – Lielbritānija) un diviem – ASV. 15 padziļinātās

intervijas tika veiktas latviešu valodā, bet trīs – krieviski. Vidējais re-emigrantu ārzemēs pavadītais laiks ir 4,6 gadi, visgarākais emigrācijas laiks intervēto respondentu vidū ir 11 gadi, visīsākais – divi gadi.

Pētījuma rezultāti ir strukturēti divās nodaļās. Pirmā nodaļa ir veltīta atgriešanās iemeslu analīzei re-emigrantu stāstos, savukārt otrajā nodaļā ir analizēts atgriešanās process – darba atrašana Latvijā, mājokļa jautājumi, ienākumu samazināšanās problēma, mantu pārvešana, dažādu dokumentu kārtošana, kā arī problēmas, kas saistītas ar bērnu izglītību. Otrās nodaļās noslēgumā ir sniegts rezumējums par re-integrācijas Latvijā vērtējumu no re-emigrantu perspektīvas. Noslēgumā ir sniegti galvenie pētījuma secinājumi par atgriešanās iemesliem, veicinošajiem un kavējošajiem faktoriem, kā arī apkopoti secinājumi par atgriešanās procesa teorētisko modeļu sastopamību re-emigrantu stāstos.

Pētījuma rezultāti

Atgriešanās iemesli

Ilgas pēc mājām

Re-emigrantiem raksturīga argumentācija, kādēļ viņi ir atgriezušies Latvijā, ir ilgas pēc mājām. Gan tie, kas devušies uz ārzemēm, lai iegūtu izglītību un jaunu pieredzi, gan tie, kas devušies emigrācijā ekonomiskās situācijas spiesti, uzsver, ka viens no būtiskiem aspektiem, pieņemot lēmumu par atgriešanos, ir ļoti spēcīga vēlme «atgriezties mājās» vai «savā vidē». Daudziem šī sajūta aktualizējas tikai tad, kad jau vairāki gadi ir pavadīti ārpus Latvijas:

«Kaut kādā brīdī es sapratu, ka mājās ir vislabāk.» (1)

«Es izlēmu, pēc savas iekšējās sajūtas un intuīcijas, **atgriezties uz mājām**. Pēc savas intuīcijas, pēc noteiktiem apstākļiem es vairāk nevēlējos palikt Anglijā, es sagribēju atgriezties uz Latviju. Tāpat kā es gribēju uz Angliju, es sagribēju atgriezties uz mājām.» (11)

Visbiežāk intervijās reemigranti izmanto izteikumu «atgriezties mājās», bet daži, to aprakstot, runā arī par vietu, kur tu jūties kā savējais, savu vidi, kurā tu vari būt tu pats bez kādas izlikšanās vai piemērošanās citiem:

«Es gribu būt tāds, kāds es esmu, dzīvojot tur, kur es esmu, tai vidē, kura ir mana vide.» (13)

Vēl citi uzsver dzimtenes un piederības sajūtu, kā arī to, ka Latvijā viņiem, neskatoties uz ekonomiskajām grūtībām un zemākiem ienākumiem, ir vieglāk dzīvot, jo šeit viss ir pazīstams un saprotams:

«Gribējās to dzimtenes sajūtu, to piederības sajūtu, ka tu visu pazīsti, kur tev ir draugi, kur tev ir ģimene, jo iejusties tur un iedzīvoties tur ir grūti, te ir vieglāk dzīvot un sazināties, būvēt savu dzīvi te.» (12)

Vairāki respondenti intervijās atzīst, ka viņus vairs tik ļoti neuztrauc tas, ka ienākumi samazināsies un būs jādzīvo trūcīgāk, arī pretenzijas pret iespējamo darbu Latvijā vairs nav tik augstas, galvenais – lai vispār ir darbs un ir iespēja kaut kā izdzīvot:

«Es **ļoti gribēju mājās**. Es jau te meklēju. Godīgi sakot, man bija pilnīgi vienalga, kurā Latvijas galā strādāt, ka tik atpakaļ vispār uz Latviju.» (9)

«Man bija ļoti grūti tur dzīvot bez Latvijas mentalitātes, bez Latvijas dabas. Neiet runa par naudām, protams, tas bija smieklīgi, ko es saņēmu naudu, kad es atbraucu atpakaļ. Bet mana preference bija tīri viennozīmīgi, man bija grūti tiešām atrasties Vācijas universitātē.» (13)

Ilgas pēc Latvijas dabas

Ilgas pēc mājām bieži vien saistās ar ilgām pēc Latvijas dabas un laika apstākļiem, kurus re-emigranti īpaši novērtē, padzīvojot vairākus gadus kaut kur citur, piemēram, Īrijā vai Anglijā, kur saskaņā ar Latvijas emigrantu viedokli nav četru gadalaiku kā Latvijā, bet tikai divi – rudens un pavasaris, nav vasaras, kad iespējams peldēties jūrā, un nav arī īstas ziemas, bet raksturīgs biežs un ilgstošs lietus:

«Viens iemesls, kāpēc es tur [Īrijā] negribētu dzīvot ilgi vai visu mūžu – laika apstākļi. Briesmīgi, briesmīgi. Tad, kad tu pirmo gadu aizbrauc, un forši – ziemā ir minus viens grāds, zemākā temperatūra. Tu vari visu gadu žaketītē aizstaigāt līdz darbam un mājām. Es izbaudīju to pirmo ziemu, kad nebija auksti, bet pēc tam, kad tas ir gadiem, kad nav ne vasara, ne ziema, ir mūžīgs rudens, ir vējš, lietus, pa retam uzspīd saule labākajās dienās, tad tas tā piegriežas. Tas depresijā dzen.» (6)

«Divi gadalaiki – rudens un pavasaris – vasaras jau tur nav, vismaz tajā pusē, kur mēs dzīvojām, par ziemu vispār nerunāsim.» (3)

Latvijas daba pietrūka arī re-emigrantiem, kas dzīvoja pēc vispārpieņemtiem standartiem ļoti skaistās vietās, piemēram, Šveicē. Viena no respondentēm atzīst, ka Šveices daba ir ļoti skaista, kā filmā, bet, ilgstoši tur dzīvojot, nāk apjausma, ka tas ir svešs skaistums un sirdij tuvāka ir Latvijas daba:

«Man kaut kā cieši [tuva, vajadzīga] Latvijas daba, ar šīm sajūtām esmu saaugusi tādā emocionālā līmenī, man tas viss pietrūkst. Šveices skaistie kalni, skaties kā filmu, jā, ir skaisti, bet neaiziet līdz sirdij vienkārši tas viss! Šeit ir tā, ka varu tepat skatīties kaut vai pa logu, un tas ir tik skaisti, un tas aiziet līdz sirdij!» (17)

Arī Norvēģijas klimatiskie apstākļi viena emigrantu pāra vērtējumā nav viņiem pieņemami, īpaši tādēļ, ka viņi vēlas paši audzēt sev pārtiku, bet Norvēģijā dārzkopībā ir citi nosacījumi un iespējas kā Latvijā:

«Pirmais bija klimats, mūs neapmierināja drausmīgais aukstums un slapjums, mēs gribējām dzīvot lauku vidē un paši maksimāli visu sev izaudzēt, bet tur nekas īsti nesanāca, **nekas tur neauga, pārāk slapjš un saules nav, un arī pašiem vienmēr auksts un tāds saules trūkums.**» (12)

Vairāki respondenti intervijās atzīst, ka tieši jūra, kāda tā ir Latvijā – plašums pie jūras, priežu mežs jūrmalā, arī paradums vasarā peldēties jūrā, upēs vai ezeros, ir tas, kas viņiem ļoti trūka, dzīvojot ārzemēs:

«Sēdi Anglijā un sapņo, cik forši – atbrauc mājās no darba vakarā un aizej turpat pie mājas upītē nopeldies. Tur nekā tāda nav. Tu sēdi uz sava asfalta, dzīvo un skaties uz trakajām lapsām, kas riņķi skraida. Ir jau cilvēki, kas tur atrod ko darīt, bet tā kā mēs abi ar meitenei tādi esam, viņa it kā rīdziniece, bet viņai ir lauki Smiltēnē, un tad viņa arī par tiem laukiem, ka ir forši. Mums abiem diviem tas velk, vairāk tā daba, tādas lietas.» (2)

«Es vienmēr izjūtu stipru piederību Latvijai, to gan es varu pateikt! Es izjūtu stipru piederību Latvijai, un vienmēr esmu izjutis, tas iespējams kaut kā nāk caur Mazirbi. Mazirbē esmu dzīvojis bērnībā visas vasaras, mums tur ir tāda vasaras māja, uz kuru mēs braucam, un man šīs izjūtas nāk no turienes, no Latvijas. Tā jūra, kas tur ir, tur parasti nav daudz cilvēku, gandrīz neviena nav jūrmalā, šie meži, kas tur vienmēr bijuši, tas man kaut kā iekšā iegājis ir no bērnības.» (13)

Ģimenes saites un tuvi draugi

Ja ilgas pēc mājām un Latvijas dabas ir uzskatāms par būtisku emocionālu fona faktoru, tad ģimenes attiecības, noteikta situācija ģimenē lielākoties ir katalizators vai izšķirošais faktors, kādēļ tiek pieņemts lēmums atgriezties Latvijā, un šīs ģimenes situācijas ir ļoti dažādas. Pirmkārt, tā ir vēlme veidot ģimeni Latvijā vai partnera vēlme atgriezties Latvijā:

«Mana preference nav nauda, ja es, protams, varu izdzīvot. Mana preference ir tomēr atrasties tajā vidē, kas man ir patīkama, un būt gan ar dabu kopā, gan ar cilvēkiem, ar ko jūtos labi. Šo piecu gadu laikā man laikam bija pietiekoši skaidrs, ka es negribētu vairs atrasties Vācijā. Un mēs redzējām ar sievu, ka laikam **sāksim dibināt ģimeni, un, protams, gribējās, lai bērni arī aug Latvijā.**» (13)

«Londonā man ir labi un interesanti, man tur diezgan veiksmīga karjera, es varētu turpināt, izaugsme, interesanti projekti un tā, bet Latvijā man vienkārši objektīvi patīk labāk. Tāpēc ka te ir interesantāki cilvēki, līdzīgāka mentalitāte, mazliet vienkāršāka dzīve. Bet draudzenei vairāk emocionālā saite, ka tik ilgi prom no mājas, jūtas slikti, pietrūkst mājas. Līdz ar to **viņai bija spēcīgāka nepieciešamības braukt mājās tieši pēc gada, nevis pēc pieciem gadiem. [..] Mēs abi izlēmām, ka es vairs nemeklēju jaunu darbu Londonā, mēs vienkārši braucam mājās. Tas bija tāds kopējais lēmums. Mēs abi skaidri zinājām, ka gribam atgriezties.**» (4)

Daudzi re-emigranti, dzīvojot ārzemēs, novērtē attiecības ar vecākiem, un saprot, ka vēlas vairāk laika pavadīt ar tiem, kamēr vecāki vēl ir dzīvi, vai arī objektīvi izjūt, ka vecāki ir veci un slimi, un tiem nepieciešams lielāks atbalsts:

«Es atgriezos augustā sakarā ar to, ka māja paliek un vēl mamma invalīde, **nav neviena cita, kam par viņu rūpēties.**» (3)

«Izdomāju braukt atpakaļ tādēļ, kad bija daži ģimenes iemesli. Man šeit ir mamma, un ir brālis, ome, lielākoties tas bija omes un mātes dēļ, jo vienkārši, **nu gribējās tā, lai esmu viņiem tuvāk, un tādēļ tas bija tas pats, pats, pats, pats, pats, pats galvenais iemesls.** Un varbūt arī gribējās pamēģināt, vai nu tiešām, jo atpakaļ tur es atbraukt varu vienmēr.» (15)

«Tas, ka tev pietrūkst savējie, tas ir pirmām kārtām, man ir divas māšas, ar kurām man ir ļoti tuvs kontakts, tāpat mamma, tāpat vīra māte šeit ir viena pati, kurai ir 70 gadi, un veselība arī viņai nepaliek tā labākā, tie ir draugi, tas ir klimats, tā ir jūra. Tās ir tādas lietas, kas baigi pietrūkst.» (5)

«Bet **draugi un radnieki man arī ir svarīga lieta.** Arī tāds sāpīgs moments, ka... Es jau te salīdzinoši bieži braucu, divreiz gadā. Citi brauc vienreiz pa divi, trīs gadi. Ja ir labas attiecības ar radniekiem, tā kā mana mamma un ome, kad **tu redzi, ka cilvēks ik pa pusgamam noveco. Tas man liek aizdomāties, ka vienu dienu kāds var arī nebūt. Protams, ka tas neko nemaina, ja es pat būtu arī šeit, bet šeit man ir lielākas iespējas pavadīt ar šiem cilvēkiem laiku. Man tas ir svarīgi.**» (9)

Ļoti daudziem būtiski viņu lēmumu atgriezties Latvijā ietekmēja rūpēs par bērniem. Ir tādi gadījumi, kad bērni pusaudži slikti iejūtas jaunajā valstī un vēlas atgriezties Latvijā:

«2013. gada jūnijā atgriezās vidējā meita, kas koledžā mācījās, viņai ļoti nepatika valsts, cilvēki nepatika, vienaudži, kas tur ir, pārtika tai skaitā. [...] Es atgriezos augustā.» (3)

Tomēr visbiežāk atgriešanās lēmums saistīts vai nu ar to, ka bērniem jāsāk iet skolā, vai arī ar to, ka ģimenē ir gaidāms bērniņš, un vecāki vēlas, lai viņš piedzimst Latvijā:

«Pirmkārt, man nekad tur nav paticis dzīvot. Ja tā labklājība būtu šeit labāka bijusi, tad daudzi jau atgrieztos, vismaz man ļoti liels draugu loks tur bija, kas atgrieztos. Es atgriezos, jo **es Londonā vispār ar bērnu negribēju dzīvot, man tas likās vienkārši murgs.** ... Man bija tā, ka es labāk nolikšu malā materiālistiskās vērtības, bet te ir tomēr lauki, mums tā pati jūrmala piecu minūšu gājienā, lauku dzīve, draugi, te ir brīvāk. Jā, te varbūt nav tās materiālistiskās vērtības, bet tādā sadzīves līmenī man liekas, ka tu vari vairāk dot tam bērnam.» (7)

Jau bērniem ejot bērnudārzā vai sagatavošanas skoliņās ārzemēs, vecāki redz, ka bērni asimilējas vietējā vidē. Dzīvojot Anglijā vai Īrijā, latviešu bērni, savā starpā runājot, pāriet uz angļu valodu, jo tā viņiem ir ērtāk, un ir vecāki, kuri, apzinoties šo bērnu asimilāciju, pieņem lēmumu, ka viņi vēlas, lai bērni dzīvo Latvijā un mācās skolās Latvijā, lai nezaudētu savu latviskumu:

«Man meitenes pārangliskojās. Viņām bija četri gadi, un maziem bērniem ļoti ātri valoda..., viss, viņas elementārus vārdus vairs latviski nezina ar visu to, ka mums bija noteikums, ka mājās jārunā latviski, jo **viņas, kad spēlējās, viņas runāja tikai angļiski.** [...] Viņas gāja skolā, viņām viss notika angļiski, un trīs gadi, bērns nav pieaudzis cilvēks, kuram ir pilns vārdu krājums.» (5)

«Tad dēlam palika seši gadi, bija jāsāk domāt, kā es gribu dzīvot tālāk, kā es redzu savu nākotni. Dzīvojot tur, saprotot, ka — OK, naudu nopelnīt var, bet baigi bagāta nekļuvu, mani ienākumi pietika maniem izdevumiem. Bet nekādus baigos uzkrājumus šādā veidā dzīvojot tāpat nevar izdarīt. [...] Bija jāpieņem lēmums, tādēļ, ka bērnam jāsāk tur iet skolā, tad ko es gribu? **Es gribu, lai viņš man kļūst par īru, ar mani pamazām sāk runāt angļiski?** Es jau redzēju, kas notiek apkārtnē. [...] **Es pieņēmu lēmumu, ka es gribu, lai mans bērns iet skolā Latvijā,** lai es viņu varētu pilnvērtīgi uz dažādiem pulciņiem vest un viss kaut ko.» (6)

Vairāki vecāki apzinājās, ka pēc tam, kad mācības būs uzsāktas kaut kur citur ārpus Latvijas, atgriezties būs daudz grūtāk, jo bērnam būs daudz grūtāk integrēties skolā Latvijā, īpaši tādēļ, ka vecāku vērtējumā Latvijas izglītības sistēma ļoti atšķiras no izglītības citās valstīs, piemēram Anglijā:

«Ja es nokavēju te to skolu meitenēm, man neviens viņas te neņems, kad viņām būs 10 gadi un viņas nemācēs ne lasīt, ne rakstīt latviski, tad es vairs nevarēšu. [...] Jā, pilnīgi atšķiras visa sistēma.» (5)

Ir arī tādi re-emigranti, kas uzskata, ka Latvijā piedāvātās izglītības iespējas bērniem ir labākas kā ārzemēs, vismaz attiecībā uz vispārējo izglītību:

«Man liekas, ka Latvijā pamatskolas izglītība ir ļoti laba, arī papildus vēl var iet mūzikas skolā, mākslas skolā, sporta skolā, man liekas, ka brīnišķīgi. Daba, brīnišķīgi. Vēl joprojām, paldies Dievam, tā pārtika arī vēl ir kaut kas.» (7)

Tiem re-emigrantiem, īpaši vīriešiem, kas vieni paši strādā ārzemēs, bet pārējā ģimene dzīvo Latvijā, sāpīgi ir vērot atsvešināšanos no saviem bērniem, kas arī var būt būtisks faktors, lai pieņemtu lēmumu atgriezties Latvijā:

«Tajā brīdī, kad atbrauc mājās uz nedēļu, un mazākais bērns trīs dienas vispār nenāk klāt, kamēr mamma mājās. Kad mamma aiziet uz veikalu, tad mazais pienāca klāt. [...] Tas, ka lielais bērns palicis tāds skaļš, lai pievērstu uzmanību — es te esmu, es esmu arī. Katra lietiņa, ko izdara, pamatīgu atzinumu prasa uzreiz. Tas bija tas lielākais.» (8)

Vēlme runāt dzimtajā valodā

Ilgas pēc mājām ir saistītas ne tikai ar Latvijas dabu, tuviniekiem un pierastu vidi, bet arī ar vēlmi runāt savā dzimtajā valodā, kurā vislabāk ir iespējams paust savas domas un saprasties ar citiem cilvēkiem. Vēlme runāt latviski attiecas uz situācijām, kad ir jārisina kādas problēmas, piemēram, jāapspriež veselības un ārstēšanās jautājumi:

«Pirmkārt, jau **viens no iemesliem, kāpēc es gribēju atgriezties Latvijā, ir tas, ka es gribu runāt latviski**. Es gribu iet pie dakteriem un dakteriem skaidrot latviešu valodā un risināt kaut kādus sociālus jautājumus. Es gribu to darīt latviski, nevis angļiski. Tā nav pārliecība, bet drīzāk vēlme. Tas man tā ir ļoti svarīgi.» (9)

Kopīga valoda un iespēja brīvi izteikties par filozofiskām, dziļākām tēmām ir arī ciešas draudzības pamatā, un valodas barjera neļauj šādu draudzību izveidot tur, kur nav latviešu valodas lietotāju:

«Arī valodas barjera traucēja, jo dziļākas tēmas nevarēja pacelt, tikai tādas vieglas tēmas. Lai gan mēs pārvaldījām valodu ļoti labi, mēs varējām brīvi komunicēt, bet tiklīdz bija kaut kāda vairāk tāda filozofiskāka tēma, uzreiz vārdu krājums aprūkās. **Latvijā savukārt var ļoti dziļas attiecības veidot ar cilvēkiem tieši valodas dēļ, ka var izteikties par sarežģītām tēmām**. Pietrūka tas, ka nevar nekad izteikties, nevar izveidot draudzību ar cilvēkiem.» (12)

Grūtības integrēties mītnes zemē: vietējie nepieņem, nav draugu, kultūras atšķirības

Re-emigranti savos stāstos par pieredzi emigrācijā Eiropā atzīst, ka ļoti grūti ir iekļauties Eiropas nacionālo valstu sabiedrībā un iegūt tur tuvus draugus, ja nav kopīgas dzīves pieredzes un dziļa valodas un nacionālās kultūras zināšanu bagāža. Attieksme pret migrantu var būt ļoti pozitīva un draudzīga, tomēr galvenā barjera ir saistīta ar kopējas pieredzes trūkumu un lokālās kultūras telpas nezināšanu:

«Viņi ir ļoti atvērti, ļoti pozitīvi, bez aizspriedumaini. [...] Cita lieta, kam nevar tikt pāri, — viņiem ir cita pagātne, viņiem ir cita valoda, cita kultūra, kuru tu nezini. Es nezinu, nesaprotu, es nekad nesapratīšu, kas ir viņu Raimonds Pauls vai kas ir viņu Limuzīns Jāņu nakts krāsā. Tu skaties un tu nesaproti, tam vajadzīgs laiks, tam vajadzīgas desmitgades.» (1)

«Angļiem ir viena specifika — anglis nekad nekļūs par tavu draugu, reti kurš. Viņi ir nenormāli pieklājīgi, viņi apbērs tevi ar komplimentiem un smaidīs un teiks «nāc ciemos», tikai tā nākšana ciemos nekad nematerializēsies. [...] Ja man anglis ir draugs, tad principā latvieta būs sieva. Tādā nozīmē, bet tā, ka tu kaimiņos dzīvo ar angli un kļūtu par draugiem, nē.» (7)

«Man noteikti pietrūkst draudzenes, sarunas, papildus visādas iziešanas, koncerti. Sirdij un dvēselei man nekas tāds nebija.» (3)

No vienas puses, tiem Latvijas emigrantiem, kas aizbraukuši bērnībā vai agrā jaunībā, ir vieglāk integrēties, jo nereti draugu loks veidojas tieši jaunībā. Emigrantam, kas aizbraucis uz kādu valsti pēc 30 gadu vecumam, ir grūtāk atrast draugus, jo viņa kolēģiem jau ir izveidojies stabils draugu loks:

«Ir savādāk, ja cilvēki aizbrauc 20 gados mācīties un kaut kas tāds, tad šie cilvēki vairāk vai mazāk ir visi kaut kur izrauti no savām vidēm, no saviem draugiem, paziņām, un tad viņi visi sāk veidot to kodolu. .. Cilvēkam pusmūžā un pāri jau baigi neveidojas kaut kas

jauns. Tev ir savs draugu loks, neviens īpaši cits viņā iekšā nenāk. Viņiem, kas man ir tie kolēģi apkārt, viņiem ir savas vides izveidojušās, un es tā nemaz nejutos, ka es tā varētu baigi pieslēgties. Man gan nebija nekādas problēmas šeit sastrādāties.» (1)

No otras puses, Latvijā atgriežas arī jauni cilvēki, kas aizbraukuši uz ārzemēm tieši studiju laikā, un arī tad tomēr ir sapratuši, ka draugu loks ārzemēs neveidojas tāds, kā to vēlētos, un kultūras atšķirības liedz labi justies, dzīvojot ārzemēs:

«Es izjūtu ļoti lielas kulturālas atšķirības. [...] Katrai nācijai savas īpatnības, un es viņas izjūtu diezgan stipri šīs īpatnības. Piemēram, man Vācijā bija grūti uzturēties ilgstošu laika periodu. [...] Vispār daudziem latviešiem, ar ko es esmu kontaktējies Vācijā, — latvieši Vācijā nejūtas pārāk labi. Tipiski latviešiem to piederību Vācijai izjust ir grūti, pārsvarā viņi grib atpakaļ daudzi, kas aizbraukuši. Jautājums, vai viņi var vairs? Bieži rodas ģimene, tad tu vairs nevari. Es zinu vienu studentu, kas paņēma vācieti un atveda uz Latviju, viņš tagad pasniedz vācu valodu Latvijā, ir arī tādi gadījumi. Bet latviešiem integrēties Vācijas vidē, dzīvot tur ir grūti. [...] Latviešu būtība ir ļoti, ļoti savādāki, es jūtu būtiskas atšķirības.» (13)

Zīmīgas ir viena pāra, kas atgriezušies Latvijā, iegūtās atziņas, ka viņi nevēlas visu mūžu justies kā svešinieki, lai gan sākotnēji aizbraukšana no Latvijas tika plānota «uz mūžu», lai pilnībā integrētos mītnes valstī:

«**Kaut kā radās tā sajūta, ka mēs negribam vienmēr būt svešinieki, jo, ārpus dzimtenes esot, tu nekad neiederēsies.** [...] Vienmēr mēs bijām iebrucēji, lai gan mēs sākumā bijām domājuši tur palikt dzīvot visu mūžu un integrēties.» (12)

«Mēs vienmēr jutāmies tur kā svešinieki, un cilvēki mūs tā arī uztvēra un vienmēr prasīja: “Ziemassvētkos brauksiet uz mājām?”. Viņi neuzskatīja, ka tur ir mūsu mājas. [...] Šo piecu gadu laikā mums bija ļoti maz draugu, neskatoties uz to, ka mums bija vīra māsa ar ģimeni, un caur viņiem mēs varējām iepazīties ar cilvēkiem.» (12)

Minētā pāra pieredze ir specifiska ar to, ka šie jaunie cilvēki lēmumu par emigrāciju pieņēma nevis ekonomisku apsvērumu dēļ, bet gan tādēļ, ka viņus neapmierināja nesakārtotība un sociāli-politiskā situācija Latvijā. Dodoties uz Norvēģiju, viņi plānoja pilnībā integrēties vietējā sabiedrībā, bet piedzīvoja vilšanos un ieguva izpratni, ka visur citur viņi vienmēr būs svešinieki:

«Mēs ļoti aktīvi mēģinājām integrēties un darījām visu iespējamo, lai mēs iederētos, piedalījāmies visur aktīvi. Reizi gadā bija tādi ciemata svētki, kur visi sanāca un visādi pasākumi notika, tur mēs arī par brīvprātīgajiem pistrādājām kaut kādas aktivitātes, izdarības. Kad tika rīkoti kādi pasākumi — velo sacensības vai krosi, balles, kaut kādas grupas, kad brauca, mēs vienmēr gājām uz visiem pasākumiem un piedalījāmies, un palīdzējām, kur vajadzēja brīvprātīgos, piedalījāmies visur, mēģinājām, jo mums gribējās sociālo dzīvi, lai mūs pieņem kā savējos un saprot, ka mēs neesam te atbraukuši naudu pelnīt, mēs tiešām gribējām būt daļa no viņu kultūras un daļa no viņiem, būt kā norvēģi.» (12)

Viena no re-emigrantēm, kas atgriezusies no Šveices, atzīst, ka, lai gan viņa ir precējusies ar vietējo (jauktās laulības), darba meklējumos viņa sastopas ar ļoti daudz

aizspriedumiem pret austrumeiropiešiem, un tas bija būtisks faktors, lai pieņemtu lēmumu visai ģimenei mēģināt iedzīvoties Latvijā:

«Kad es sāku meklēt darbu, tad sapratu, ka Šveice ir diezgan nacionālistiska valsts. .. **Ja tu nerunā raitā šveiciešu dialektā, nav ar viņu pašu atpazīstamām augstskolām.** [...] Līdz ar to tā izvēle bija tāda, vai nu es kaut ko sāku studēt tur uz vietas, vai nu es varu strādāt par apkopēju. [...] Drausmīgi daudz aizspriedumi pret «auslanderiem», un ļoti tāda vērtējoša attieksme. [...] **Lai arī cilvēki ļoti laipni un pieklājīgi, un it kā sirsnīgi, bet nu tādi drausmīgi virspusēji.** [...] Visas tās attiecības ir virspusējas. Arī draugu vidū. Man bija ļoti grūti iedzīvoties.» (17)

Ekonomiski un sociāli nevar sasniegt to līmeni, kas vietējiem (ienākumu, sociālā statusa)

Vairāki re-emigranti ar augstāko izglītību, kas ārzemēs strādāja labi atalgotos darbos, atzīst, ka dzīvojot ārzemēs sapratuši, ka arī sociāli-ekonomiskā ziņā viņiem ir grūti integrēties uzņemošajā valstī, jo viņi kā migranti ierodas ar citu starta pozīciju un bez uzkrātas labklājības un sociālajiem kontaktiem. Ja vietējie speciālisti cits citu labi pazīst, iesaka viens otram, tad migrantam no Latvijas paziņu loks ir ievērojami šaurāks, daudzviet šķērslis karjeras izaugsmei ir arī nacionālās valodas zināšanas, kā arī atšķirīgais labklājības līmenis – tādās valstīs kā Norvēģija, Šveice vecāki saviem bērniem nodod mantojumā kādus īpašumus vai arī nopērk dzīvokli, un ir šīs dzīves «starta kapitāls», bet migrantam tādu priekšrocību nav:

«Es savā vecumā, 40 pāri gados aizbraucu, es strādāju ofisā kopā ar cilvēkiem. [...] Tie cilvēki bija tajā savā ilgtermiņa pasākumā apmēram tādā līmenī, ka iet tagad ārā no kāda dzīvokļa, pārvācas uz māju, maksā līdz pensijas gadiem savu atlikušo kredīta starpību un tamlīdzīgi. Viss normāli, tas ir pieņemts, viņi paļaujas, viņi tic, viņiem viss ilgtermiņa, ka viņi to varēs atļauties, viņi neuzsaka, ka kredīts ir kaut kas nepareizs, ņemt īpašuma kredītu vai hipotekāro. **Tajā pašā laikā man atskaites punkts ir nulle.** Ja es domātu, ka es iekārtotu dzīvesvietu, nopirktu, **es maksātu to pašu summu, ko viņi maksā, bet sākot no nulles,** un man būtu līdz savai pensijai jāmaksā apmēram par divstābu dzīvokli, varbūt es bišķi pārspilēju. Es biju normāls darbinieks, normāls cilvēks, varēju vairāk virs vidējā saņemt, bet, protams, menedžeru līmenis ir cits līmenis, **es tur arī nevarētu ielekt, jo nav valodas, nav vietējās zināšanas, tas nebūtu īsti reāli.**» (1)

Aktuālās finanšu problēmas ir atrisinātas un ar emigrāciju saistītais plāns ir izpildīts

Pētījumā intervēto re-emigrantu vidū bija gan tādi respondenti, kas bija plānojuši doties emigrācijā «pavisam», plānojot veidot un iekārtot jaunu dzīvi citā valstī, kļūstot par šīs valsts pastāvīgo iedzīvotāju un integrējoties šīs valsts sabiedrībā; gan arī tādi, kuriem nebija skaidri migrācijas uzdevumi un kas paļāvās, ka «dzīve rādīs, kā būs labāk un kādas iespējas pavērsies», un bija arī tādi respondenti, kuri ar migrāciju saistīja ļoti konkrētu

uzdevumu – nopelnīt naudu, lai atdotu parādus vai pārļautu ekonomisko krīzi Latvijā, un, šo uzdevumu izpildot, loģiskais lēmums bija atgriezties Latvijā:

«Palika mums tas hipotekārais, tas jau ir uz 20 gadiem, bet visus mazos [parādus] mēs divu gadu laikā [samaksājām]. Līdzko es aizbraucu, mēs divu gadu laikā visus parādus [nomaksājām]. [...] Mēs jau arī tur nepelnījām nekādus zelta kalnus, tāpat pa lieliem tās bija viņu minimālās algas.» (5)

Plānotas īstermiņa vai vidēja termiņa migrācijas gadījumā raksturīgs, ka emigrantam paliek Latvijā tuvinieki un ģimenes, piemēram, māja vai dzīvoklis, par kuru jāmaksā bankai ikmēneša kredīta maksājumi. Šādā gadījumā atrašanās uzņemtajā valstī tiek saistīta tikai un vienīgi ar darbu – kā vairāk nopelnīt un uzkrāt līdzekļus. Daļa ienākumi tiek novirzīti nepieciešamajiem maksājumiem (parādiem, kredītiem), ģimenes uzturēšanai Latvijā, bet ikdienā viss tiek darīts, lai maksimāli ietaupītu līdzekļus, taupot gan uz mājokli, gan ēšanu, gan arī citām vajadzībām, un tiek uzturēti cieši kontakti ar tuviniekiem Latvijā, bieži braucot uz Latviju vai arī apmaksājot tuvinieku ciemošanos uzņemtajā valstī.

Emigrācijas ieguvumi vairs nešķiet tik nozīmīgi, lai paliktu ārzemēs

Tiem emigrantiem, kas sākotnēji bija plānojuši pavisam palikt kādā citā valstī, bet tagad ir atgriezušies Latvijā, raksturīga divu veidu argumentācija: ir tādi cilvēki, kas sapratuši, ka viņi iepriekš ir pārāk augstu vērtējuši iespējamās emigrācijas ieguvumus, un nepietiekoši novērtējuši tās priekšrocības, kas ir Latvijā:

«Tad, kad mēs tur aizbraucām, sākumā mums bija tā ideja, ka šeit būs mūsu mājas, te mēs dzīvosim mūžīgi mūžos un mums vajadzēs pilsonību, bet tad ar gadiem pamazām mums radās tā sajūta, ka mēs te neiederamies, te nav īstā vieta, te ir auksti, un diez vai mēs te paliksim, tad mums atkrita tā ideja par pilsonību, bet sākumā, jā, bija, ka mēs gribēsim. [...] Tā svešā un aukstā mentalitāte, savādākais dzīvesveids un tādas mazas lietas sakrājas, [...] un tā mēs sapratām, ka tomēr gribam atgriezties dzimtenē.» (12)

Un ir tādi re-emigranti, kuri izvērtējot konkrētos ieguvumus un zaudējumus, saprot, ka atgriešanās Latvijā ir labāka izvēle, nekā palikt, jo dzīves kvalitāte, ko var nodrošināt Latvijā, ir līdzvērtīga tai, kas ir emigrācijā, strādājot pieejamo darbu par minimālo algu (ienākumi gan ir būtiski lielāki, bet, dzīvojot pilnvērtīgu dzīvi, arī izdevumi ir daudzārt lielāki):

«Līdz ar to **saliekot visus tos skaitļus kopā, tika saprasts, ka jēgas tur nekādas lielas nav no tā visa**. Ja būtu tā, ka gribētu tur palikt, tad, jā, varētu mēģināt kaut ko darīties, vairāk pelnīt un palikt tur, bet ne man bija vēlme, ne meitenei bija vēlme. [...] Manā situācijā bija tā, ka man bija garantētā alga, un es sapratu to, ka, Anglijā pelnot to 1000 pāri, man tās naudas paliek mazāk pāri, nekā šeit saņemot kaut kādus 800.» (2)

«Londonā ir tikai darbs, nekas cits. Protams, it kā kultūras dzīve Londonā. Bet tā sistēma ir izstrādāta tiem cilvēkiem, kas tur strādā, turpat tērē naudu kultūrai, izklaidei, visam. Man tā liekas, ka tas nav īsts, tas man neder. [...] Londonā — **tur var tikai strādāt, tikai karjera. Tikai strādāt un tērēt naudu.** Varbūt vecuma dēļ, bet es nodomāju, ka man būs vieglāk tālāk dzīvot Rīgā. [...] Jā, šeit ir vairākkārt vieglāk. Ērtāk Rīgā ir viss. Salīdzinot ar Londonu, es varu 15–20 minūtes aizbraukt uz hokeju un atgriezties centrā. Londonā tas nav iespējams. [...] Visi draugi šeit. Vecāki šeit. Visi hobiji.» (18)

Arī re-emigranti, kuri uz ārzemēm devušies ar atvērtu pieeju, neplānojot neko konkrēti, — cik ilgi būt ārzemēs un kad atgriezties, daudzi netieši atzīst, ka migrācijas pieredze veicinājusi dažādu vērtību pārvērtēšanu, saprotot, ka nemateriālās vērtības konkrēti viņam kā cilvēkam ir svarīgākas:

«Es uz Latviju atgriezos citu motīvu vadīts, nevis izdevīguma un naudas motīvu vadīts. [...] Visam ir savī mīnusi un plusi, ja es gribētu strādāt un izmantot savu zinātnisko potenciālu, es strādātu Kembridžā vai kaut kur. Bet man laikam būtiskāk ir nevis tas, ko daru, bet cilvēki un vide, kur esmu un kur es sevi jūtu, tādu piepildītu sajūtu. Man ir ģimene Latvijā, un tur es jūtu savu piepildījumu, naudas jautājumi — tas ir pakārtoti visam.» (13)

«Mums tā dzīves uztvere kļuva vairāk tāda, ka mēs gribam pašpietiekamu dzīvesveidu dzīvot, strādāt mājās, visu izaudzēt, cik mēs varam, strādāt ļoti maz un minimalizēt naudas vajadzību, bet ārzemēs dzīvojot to ir grūti izdarīt.» (12)

Vairāki respondenti uzsver arī to, ka migrācijas pieredze ir bijusi pozitīva un ir iegūts tas, kas ir bijis cerēts — nauda, pieredze, bet karjeras iespējas ārzemēs vairs nešķiet tik vilinošas, tādēļ arī pieņemts lēmums par atgriešanos, lai dzīvotu Latvijā, turpinot strādāt, gan sadarbojoties ar emigrācijā iegūtajiem partneriem (saņemot algu, formāli strādājot tur vai sniedzot pakalpojumus citās valstīs), gan arī attīstos savu biznesu Latvijā vai piedāvājot savu pakalpojumu Latvijā:

«Es sajutu, ka es varu ļoti daudz Anglijā, ka es varu strādāt tādā amatā, uzņemties atbildību. [...] Un tu saproti, ka tu vari, tu notici saviem spēkiem. Es tādu pieredzi Latvijā, man liekas, negūtu. Es nopelnīju naudu, es samaksāju kredītu, jo es centos taupīgi izturēties pret naudu. Es savācu noteiktu naudas summu, un es sajutu, ka es esmu izmēģinājis visu, ko vēlējos. Es guvu to pieredzi, ko vēlējos. Es varētu attīstīties tālāk šajā karjerā, bet man tā nav attīstība, tā ir tikai tāda naudas gūšana, atbildība, bet man palika neinteresanti un garlaicīgi. Man Londonā palika garlaicīgi. Tad es padomāju, un arī apstākļi radās tādi. [...] Man sākās nelielas problēmas ar veselību. Es izdomāju, ka labāk braukt uz Latviju. Viss kopā. Plus vēlēšanās.» (6)

Atgriešanās pieredze: process un tā vērtējums

Darba atrašana

Darba atrašanas Latvijā modeļi ir ļoti daudzveidīgi un konkrētu individuālo faktoru noteikti. Pirmkārt, darba atrašanas Latvijā iespējas nosaka konkrētā indivīda prasības pret darba vietu (darba saturs, atalgojums, atrašanās vieta), otrkārt, iegūtā izglītība un pieredze.

Vairāki augsti izglītoti speciālisti, atrodoties ārzemēs, ir atraduši iespēju izveidot tādu savas dzīves modeli, ka viņi var vienlaicīgi dzīvot pamatā Latvijā, bet strādāt oficiāli kādā citā valstī. Šādu iespējamību lielā mērā nosaka konkrētā profesionāla darba specifika, piemēram, IT speciālistiem vai noteiktu jomu konsultantiem ir lielākas iespējas strādāt attālināti, bet jāuzsver, ka pašas par sevi šīs iespējas nerodas, konkrētie indivīdi ir piestrādājuši, lai viņiem būtu iespējams šāds dzīves modelis, veidojot atbilstošus kontaktus un darba organizāciju. Īpaši būtiska šajā modelī ir ārvalstīs iegūtā pieredze un kontakti, un tas ir iespējams tikai augstas klases profesionāļiem darba tirgū pieprasītās jomās.

«Šobrīd skaitās, ka es strādāju Norvēģijā, bet es uzturos nedēļu šeit, nedēļu — tur. [...] Es biju iekārtojies, ka es divas nedēļas dzīvoju tur, divas šeit, bet tiem vieniem darba devējiem tas vairs īsti nepatika. [...] Tad pie tiem es beidzu un pārgāju pie citiem darba devējiem, kuriem tas pilnīgi apmierina un ir svarīgi, kas ir izdarīts. Tad es darbojos no Rīgas, un lai nepazaudētu kontaktus ar cilvēkiem, aizbraucu uz turieni.» (1)

«Tas, ko mēs vienojāmies, tā kā es tajā brīdī strādāju pie pāris interesantām idejām, mēs vienojāmies, ka trīs mēnešu manas algas investēs Latvijas kompānijā, ko es uzsāksu kopā ar viņiem, tad mēs ar viņiem meklēsim jaunas biznesa iespējas, man jau esot Latvijā. [...] Es tagad strādāju kā kontraktors. Es nezinu, kā to sauc latviski, laikam ārkonsultants. [...] Es divās dienās varu nopelnīt to, ko šobrīd mēnesī varētu nopelnīt Latvijā. Līdz ar to, ja es trīs mēnešus strādāju uz projektiem Anglijā, es pārējo laiku Latvijā varu komfortabli dzīvot, komfortabli justies finansiāli un strādāt pie projektiem. Tā ir tāda lieta, ko es cenšos darīt — dabūt vienu, divus projektus gadā, kad es varu aizbraukt un trīs mēnešus pastrādāt. Pārējās lietas - daļa no tās naudas, ko es nopelnu, es investēju uzņēmumos.» (4)

Pētījumā intervēto re-emigrantu vidū gana izplatīts darba atrašanas modelis ir vērsšanās pie iepriekšējiem darba devējiem (darba vietā, kurā strādāja pirms emigrācijas).

«Liepājā darbu var atrast. Sāku strādāt atpakaļ [firmas nosaukums], mani tur it kā pasauca, jo viņiem vajadzēja vāciski runājošu darba vadītāju.» (8)

«Tad vīrs pazvanīja savam bijušajam priekšniekam robežsardzē un uzjautāja, vai būtu tāda iespēja, ja viņš atgrieztos Latvijā, vai viņš varētu tikt atpakaļ darbā. Viņam pateica, ka nav divu domu, brauc, mēs tevi iekārtosim, vienalga kā, kaut ko izdomāsim, tikai brauciet mājās.» (5)

Ļoti nozīmīga loma darba atrašanā joprojām ir sociālajiem kontaktiem, jo darbs tiek meklēts un atrasts caur paziņām:

«Arī caur paziņām, caur mammas paziņām. Ne pati, diemžēl. Tādu darbu laikam pašai grūti atrast. Man liekas, ka te vispār daudz darbu atrod caur paziņanos Latvijā. Ja tu nepazīsti cilvēkus, tad laikam nekad neatradīsi.» (10)

Vairāki no intervētajiem re-emigrantiem intervijās atzīst, ka, meklējot darbu, izmantojuši dažādas darba vakanču mājas lapas, bet faktiskā darba atrašana lielākoties tomēr notikusi, izmantojot paziņanos un iepriekšējo darba pieredzi:

«Piemēram, ir tas cv.lv. To es atceros. Es atceros, ka tur var arī lejuplādēt savu CV, saglabāt un atstāt. Tad mums ir tā vietējā mājas lapa liepajniekiem.lv. Tad caur pazīstamiem, ar ko es tur sazinājos vai sarakstījos, tad vienmēr pieteicu, ja nu kas kaut ko, lai dod ziņu, ka es esmu gatava tūlī sakravāt mantas un doties atpakaļ. [...] Un tad man bija vienu dienu zvans: «Ieslēdz fiksi datoru, ieej draugiem.lv, tevi tur kaut kas gaida.» Es, nu, labi, pieceļos, ieslēdzu, skatos, ka no mana iepriekšējā darba: «Iespējams, ka mums veidojas vakance, varbūt tev ir interese. Atsūti, lūdzu, savu CV un motivācijas vēstuli.» Es, protams, triks tirik, švik un projam.» (9)

Labākas iespējas pēc emigrācijas atrast darbu ir tad, ja cilvēks pats ir pilnveidojies kādā jomā un kļuvis pašapzinīgāks, gatavs uzsākt kaut ko jaunu un pieņemt izaicinājumus, arī veidot savu biznesu:

«Es sapratu, ka tur man nekas neies un tur dzīvot es negribu, tad es sāku meklēt kaut kādas alternatīvas, ko es varētu no turienes paņemt, kaut kādu informāciju, kamēr es tur dzīvoju, lai es viņu varētu mēģināt uz Latviju atvest, kaut ko jaunu. Tad es atradu vienu tādu lietu par to pašu betonēšanu. Tas ir par lietu, ko es saprotu, tagad es mēģinu Latvijā stiept to iekšā. Tas ir jauns produkts, pašam sava mājas lapa ir, lēnu garu čunčīnāmies pagaidām. [...] Atgriezāties atpakaļ, es sāku tur strādāt par darba vadītāju [būvniecībā]. Paralēli ar tiem saviem brīnumiem tur cīnos.» (2)

«Es biju ļoti pārliecināts par sevi, jo zināju, ka pēc tās pieredzes, ko piedzīvoju Anglijā, es esmu spējīgs ar savām prasmēm atgriezties, neskatoties uz to, ka Latvijā sarežģīta finansiālā situācija, un atrast kādu darbu. Un ne pavisam primitīvu, jo man ir prasmes, talants, es esmu par sevi pārliecināts. Man galvā sāka parādīties domas, kādā jomā varētu.» (11)

Ienākumu samazināšanās

Kopumā daļa re-emigrantu atzīst, ka atgriežoties Latvijā ir jāreķinās ar ienākumu samazināšanos.

«Ar darbu esmu apmierināts. Viss ir kārtībā. No finansiālās puses, jā, es esmu piefiksējis, man bija grūti pielāgoties, kad ir jānokāpj no tā, ka tu pelni salīdzinoši vairāk, vari atļauties vairāk, tad atbrauc šeit, un ir bišķiņ jānolaižas, mazliet vairāk jāpaseko saviem

tēriņiem, kas man sākumā bija grūti un vēl joprojām, ja godīgi, mazliet, mazliet pieklibo. Bet tā viss ir kārtībā, uz priekšu es tiku, nabags es neesmu.» (15)

«Sāku strādāt par tiešām ļoti niecīgu naudu, diezgan smieklīgu priekš saviem diplomiem. No otras puses — es dzīvoju pie vecākiem, ar sievu joprojām tajā laikā dzīvojām pie vecākiem, un tikai pēc kāda laika mēs sākām irēt dzīvokli. [...] Es visu šo laiku biju docents un man bija kaut kur 700 eiro uz papīra, kas arī šķiet ļoti niecīga samaksa kaut vai par tiem grādiem, kas man ir.» (13)

No otras puses, tā ir apzināta re-emigrantu izvēle, kurai viņi arī iepriekš gatavojas — veido uzkrājumus, plāno savu darba dzīvi, un taupīgāk dzīvo. Ir tādi re-emigranti, kas atzīst, ka, arī ārzemēs dzīvojot, bija grūti iekrāt naudu, piemēram, ceļošanai:

«Mēs jau arī tur nepelnījām nekādus zelta kalnus, tāpat pa lielam tās bija viņu minimālās algas. Labi, viņas bija katru nedēļu nevis reizi mēnesī, bet tāpat mēs nevarējām atļauties aizbraukt uz Spāniju, mēs krājam gadam naudu, lai mēs varētu uz Latviju atbraukt visi četri. [...] Es teicu: “Tāpat mēs tur dzīvojam, mēs neko šiku nevaram atļauties. Kāda starpība, kur mēs dzīvojam no algas līdz algai — tur vai te.”» (5)

Citi respondenti savukārt uzsver, ka kopumā šobrīd dzīvo normālu, nodrošinātu dzīvi:

«[...] mēs dzīvojam normāli, nav tā, kā citi saka, ka eksistē. Iepriekš bija tā, pirms aizbraukšanas bija tā, ka bija jāskaita nauda, aizej veikalā, tas, tas jānopērk, vai sanāks, jāmaksā par dzīvokli, vai sanāks. Tagad ir tā, ka brīvi dzīvo, īpaši neko neskaitot, normāli dzīvo, labi, nekrājas nekādi tūkstoši, bet dzīvo normāli, nav tā, ka būtu eksistēšana.» (2)

Visapmierinātākie ar saviem ienākumiem ir tie augsta līmeņa profesionāļi, kas dzīvo transnacionālu dzīvi, pamatā atrodoties Latvijā, bet strādājot kādā citā valstī, jo viņi saņem labas algas, bet izdevumi ir salīdzinoši mazāki, nekā dzīvojot ārzemēs:

«Tās cenu un algu izmaksu atšķirības ir tik gigantiskas starp Latviju un Angliju, ka man tās nodevas ir ārkārtīgi izdevīgas, jo es varu dzīvot pēc Latvijas cenām, un pelnīt pēc Anglijas cenām.» (4)

«Es skaitos tur, no Latvijas es skaitos darba attiecībās tur, es maksāju nodokļus Norvēģijā, krāju pensijai Norvēģijā, bet es sevi mierinu ar domu, ka es esmu Latvijas eksporta prece, jo to naudu, ko es nopelnu tur, es viņu notērēju šeit. Es atvedu tos tūkstošus uz šejieni.» (1)

Vienlaikus jāatzīst, ka noteikta iedzīvotāju grupa Latvijā jūtas mazāk stabili un droši, jo, kā parādīja 2009. gada ekonomiskā krīze, Latvijā situācija var mainīties ļoti strauji, un nekādu drošības garantiju nav. Šī iemesla dēļ vairāki re-emigranti pirms atgriešanās centās nodrošināties ar kādiem uzkrājumiem jeb «drošības spilvenu»:

«Bija doma, ka vajag pakrāt, lai ir par to dzīvokli ko maksāt, un, ja ir bērns, jo tad viņš vēl nebija pieteicies, ja nu ir bērns, lai vismaz kaut kādu brīdi, kādus pāris gadus ir tā stabilitāte. Jo atskriet ar pēdējo naudu uz teijeni, un tad mēģināt te kaut ko, jo **te tomēr tā situācija nav tik stabila**. Tu zini, ka tev šodien būs ko ēst, rīt, parīt un aizparīt. Anglijā strādā savu darbu, ja tu nekādas muļķības nesastrādā, tad ārā tevi neviens

nemetīs, paēdis būs un visam nauda būs. Te ir tā, ka daudz kas var noiet greizi, kas nav no tevis atkarīgs.» (2)

«Es no savas minimālās algas tur varēju atļauties uzturēt, piemēram, mašīnu, uzturēt dzīvokli, atbraukt uz Latviju, iepirkties, apģērbt sevi, paēdināt sevi, dāvanas nopirkt un atsūtīt. No minimālās algas es varēju to tur. Šeit ko no minimālās algas var? Neko.» (9)

«Mēs it kā kaut kādu naudiņu sakrājam, dzīvot var, nav nekādu problēmu, bet ja tu pats necīnīsies, neviens tev nepalīdzēs.» (2)

Mājokļa atrašana un pārvākšanās

Daļai re-emigrantu mājokļa atrašana nekādas grūtības nesagādā, jo atgriešanās bija jau iepriekš plānota vai arī nebija skaidrs lēmums par to, ka noteikti paliks ārzemēs, līdz ar to ir saglabāts mājoklis Latvijā. Daudziem emigrācijas laikā šajā mājoklī dzīvoja tuvinieki vai arī tas tika izīrēts.

Grūtības ar mājokli ir tiem re-emigrantiem, kas bija savus īpašumus Latvijā pārdevuši, un atgriežoties ir jāatrisina arī mājokļa jautājums, vai arī tiem re-emigrantiem, kuriem ir mājoklis kaut kur laukos vai mazpilsētās, bet atgriežoties darbs ir atrasts kādā no Latvijas lielajām pilsētām (konkrēti intervijās bija grūtības ar mājokļa atrašanu Rīgā un Liepājā). Risinājums šajos gadījumos lielākoties ir dzīvokļa īrēšana, bet re-emigranti atzīst, ka Latvijā mājokļu politika nav draudzīga «ienācējiem», jo pašvaldības īres dzīvokļus nepiedāvā (garas rindas), vai arī piedāvā tik zemas kvalitātes dzīvokļus, kuros, lai dzīvotu, ir jāņem kredīts dzīvokļa remontam. Tas atšķir Latvijas mājokļu tirgus situāciju no situācijas daudzviet ārzemēs, kur ir vieglāk pieejami pašvaldību mājokļi ar iespēju tos izpirkt un iegūt savā īpašumā:

«It īpaši Rīgā tagad ir ļoti grūti atrast dzīvokli. Es nezinu, kas ir noticis. Varbūt bankas kredītus nedod, un tāpēc īres maksa, man liekas, ka pārāk liela. Arī tiem vecajiem projektiem tālajos rajonos. Būtu labi, ja valsts kādu pabalstu ... Ne visu maksātu, bet kādu pusi.» (18)

«Tagad mēs arī irējam, dabūjam irēt dzīvokli, varbūt, ka... Tā sieviete teica: «Jūs varat uzrakstīt iesniegumu, varbūt jums paveicas.» Tie dzīvokļi, kuri te ir, tie ir briesmīgi dzīvokļi, ko piešķir. Tur atkal ir jāņem kredīts, lai tu vari viņu izremontēt, lai tu vari reāli sākt dzīvot, viss jāmaina — logi, durvis, viss jāmaina.» (5)

Ir arī tādi re-emigranti, kas, plānojot atgriešanos Latvijā, ir mērķtiecīgi krājuši naudu sava mājokļa iegādei Latvijā:

«Dzīmtas mājas vīram diemžēl bija pārdotas, jo viņa māte arī pārcēlās uz ārzemēm dzīvot un pārdeva to lauku māju un saimniecību. Mums nebija nekur, kur atgriezties. Mēs dzīvojām pie manas mammas mazliet un draugu lauku mājā. Trīs mēnešus mēs nodarbojāmies ar mājas meklēšanu šeit Latvijā, pētījām sludinājumus un katru nedēļu ļoti aktīvi braukājām apkārt pa visiem reģioniem saprast, kurš rajons mums patīk un ņēmām vienkārši sludinājumus un pēc kārtas braukājām, skatījāmies, meklējām. Janvārī

atradām šo vietu, kur mēs tagad dzīvojam, un nopirkām mazu lauku saimniecību ar 4 ha un mazu mājiņu, un uzreiz pārcēlāmies uz mūsu jauno saimniecību.» (12)

Pats pārvākšanās process, ja vien ir mājoklis Latvijā, nav sarežģīts. Ļoti daudzi izvēlas visu savu iedzīvi, kas iegādāta ārzemēs, pārvest uz Latviju. To var ērti izdarīt ar mikroautobusu pakalpojumu palīdzību, kas ir plaši izplatīts un pieejams serviss Eiropā, īpaši tas attiecas uz pārvākšanos uz Latviju no Anglijas un Īrijas:

«Ir jau tie mikriņi, kas iet. Tos es sazvaniju, pateicu, ka man tur tā un tā. Atbraucu ar 160 kilogramiem, mikriņu piekrāvu ar kastēm.» (9)

Dažādu dokumentu un formalitāšu kārtošana

Dokumentu un formalitāšu kārtošana re-emigrantiem ir atšķirīga pieredze. Ir tādi re-emigranti, kas uzskata, ka tur nav nekā sarežģīta, jo visu informāciju var atrast internetā, un visu var ātri un vienkārši nokārtot:

«Es atbraucu un pat nedomāju par formalitātēm. Tagad sāku domāt, jo vajag nodokļu grāmatiņu sataisīt darbam — ar visādām lietām, ar kurām es neesmu saskārusies, es pat nezināju, uz kurieni ir jāiet. Bet viss ir internetā. Un arī dzīvesvietu deklarēju. Labi, ka visu var izdarīt internetā. Tas ir ļoti ērti. Es pati to visu nezinātu.» (10)

«Protams, ka es vairs nezināju, kādi ir tie procenti, un kā tur tās algas rēķinās, kādi nodokļi, kas un ko. To es nezināju. Bet ieej internetā un izlasi par to google.lv. Bet tā, man liekas, ka nekas tāds. Man liekas, ka pilnīgi nekādas tādas grūtības.» (9)

«Principā nekas. Ar atgriešanos pa lielam vispār nekādu problēmu nebija.» (2)

Piemēram, tāda procedūra kā dzīves vietas deklarācija tiek vērtēta kā ļoti vienkārša:

«— Kā man sanāca? Es biju deklarējusies Īrijā. Vienu brīdi, es neatceros, kurā gadā, bet panesās tā ažiotaža par to, ka latviešiem, kas dzīvo ārzemēs, tieši Īrijā, Īrijā tas iedzīvotāju ienākuma nodoklis bija 20%, bet Latvijā 25%. Tad Latvija bija izdomājusi, ka latviešiem Īrijā jāpiemaksā ir jāpiemaksā 5%. Visi Latvijas iedzīvotāji bija ļoti, ļoti neapmierināti: «Mēs tur strādājam, mēs tur maksājam nodokļus, mēs braucam uz Latviju ārstējamies, vedam naudu, sūtam naudu, tērējam un mums vēl ir jāmaksā.» Tāpēc es aizgāju un piedeklarējos Īrijā.

— Izdeklarējies no Latvijas, no Liepājas, un piedeklarējies tur?

— Jā. Bet kad es atdeklarējos Latvijā? Godīgi es neatceros, jo es atgriezos 29. aprīlī, un 5. maijā es sāku uzreiz strādāt. Varbūt es tajās dienās arī piedeklarējos. To es tiešām neatceros. Bet tas ir elementāri, ieej internetā latvija.lv un piedeklarējies.» (9)

Citi re-emigranti saskaras arī ar dažādām grūtībām. Visvairāk negatīvas emocijas re-emigrantu vidū rada dažādi sociālās apdrošināšanas jautājumi — emigrācijas ietekme uz pabalstu lielumu un pensijas aprēķinu:

«Man tagad lielākā problēma ir saprast, ko man darīt ar savu pensiju. Es 10 gadus esmu nostrādājusi, esmu maksājusi labu pensiju, tagad es vienkārši cenšos, jo es līdž galam arī

Anglijā nesapratu to ideju, es, protams, negribētu ņemt to naudu, jo es no pirmā gada esmu maksājusi, pārmaksājusi nodokļus un visu laiku strādājusi legāli, līdz ar to es labprātāk ņemtu angļu pensiju nekā pārceltu tur ieguldītos līdzekļus, jo kaut kas esot tāds, ka kaut ko kaut kā, bet es atkal kārtējo reizi neesmu tajā iedziļinājusies.» (7)

Cilvēkus diezgan lielā mērā sarūgtina tas, ka slimības un maternitātes pabalstus rēķina, balstoties uz ienākumiem pēdējā gada laikā, kas daudziem šķiet netaisnīgi, jo viņi ir maksājuši nodokļus kaut kad iepriekš:

«Reāli Latvijā tā kārtība ir tāda, ka... Ar meiteni runājām — viņa no 18 gadu vecuma ir strādājusi, maksājusi nodokļus, divus gadus, principā pusotru gadu nav strādājusi Latvijā, atbrauc mājās un par bērnu tev 100 latus mēnesī maksā vai 120 laimam. Tas bišķiņ tā sviestaini. Reāli tu visu mūžu esi maksājis, kaut kādu brītiņu neesi, un viss, tev nekas nepienākas. Man liekas, ka to vajadzētu pārdomāt Latvijas valstij.» (2)

Viena no respondentēm saskārās ar situāciju, ka, viņai vēl esot Šveicē un arī deklarētai Šveicē, bet plānojot atgriezties atpakaļ, Latvijā pirktu mašīnu ļauj pierēģistrēt tikai uz 6 mēnešiem, nevis beztermiņā, kā tas ir Latvijas rezidentiem. Šāda situācija konkrētajai respondentei rada sašutumu, jo nav saprotams pamatojums, kādēļ arī Šveices rezidentam nevarētu piederēt mašīna Latvijā beztermiņa. Šis gadījums ļauj secināt, ka tādos mazos ļoti specifiskos aspektos re-emigranti saskaras ar administratīviem šķēršļiem un grūtībām:

«Kad es atgriezos, lai es varētu savu mašīnu pierēģistrēt, sākumā, kamēr es biju vēl Šveicē, man atļāva pierēģistrēt mašīnu tikai uz sešiem mēnešiem Latvijā, Latvijā pirktu mašīnu! Es saku, nu, kur ir loģika, kāpēc jūs neļaujiet ārzemju rezidentam būt īpašniekam Latvijas mašīnai beztermiņā? Kāds ir izskaidrojums tam, ka es nopērkot kā Šveices rezidents mašīnu Latvijā, nevaru viņu pierēģistrēt beztermiņā?» (17)

Cits respondents norāda, ka, viņaprāt, problēma ir informētība par iedzīvotāju pienākumiem, kas jāizpilda attiecībā pret valsti, gan aizbraucot no Latvijas, gan atgriežoties Latvijā:

«Par to ir ļoti maz skaidrība, kas tev ir jādara, ja tu esi apzinīgs pilsonis, pārvācoties uz Angliju vai vēl kaut kurieni. Es pat nezinu, vai man tas ir izdevīgi deklarēties vai nedeklarēties. Tas nebija tāds apzināts lēmums — nedeklarēties. Es vienkārši nezinaju, ka kaut kas tāds būtu jādara.» (4)

Bērnu izglītības jautājumi

Sarežģījumus re-emigrantiem rada bērnu pieteikšana un reģistrācija bērnudārzos un skolās Latvijā. Lielākā daļa re-emigrantu jau rēķinās ar to, ka pašvaldības finansētos bērnudārzos rindu dēļ viņu bērni nevarēs tikt, jo bērni nav pietiekoši laicīgi reģistrēti rindā, bet sašutumu re-emigrantos rada situācija, ka arī skolās 1. klasē konkrētās vietās ir grūtības tikt:

«Grūti mums bija tikt skolā, tas mani arī nošokēja. Man likās, kā tas var būt! 1. klasē! Cik mums Liepājā ir skolas? Uz vienas rokas pirkstiem var saskaitīt, un visās pasaka, ka nav vietas. Kā var nebūt vietas? Man māsa no sākuma gāja interesēties, viņa gāja uz visām skolām, un viņai pateica, ka bija februārī jāpiesaka bērni 1.klasē. Agnese saka: «Tāda situācija, ka cilvēki izdomā, ka viņi grib atgriezties Latvijā un jūs sakāt, ka nav vietas. Ko tagad darīt?» Viss ir pilns, 1. klases, visās klasēs ir 30 un cik bērni, nav. Man māsa zvana: «Viss, nezinu, ko lai dara!». Tad viņa aizgāja uz Izglītības pārvaldi Liepājā un pateica: «Kā nav?» Pazvanīja direktorei un vieta radās. Jo viņas ir divas, es saprotu, bet man tas likās ļoti nesaprotami, ka nav, kā var pateikt, ka nav vietas.» (5)

Atgriežoties tieši uz 1. klasi vai arī vēlāk, bērniem sākumā ir grūtības ar latviešu valodu, jo ārzemēs bērnudārzā ir notikusi gatavošanās skolai citā valodā:

«Sākumā viņam bija grūti, jo tur viņš visu mācījās angļiski, tad viņam viss bija jāsāk mācīties latviešu valodā — burti, lasīt latviešu valodā, skaitīt, rēķināt latviešu valodā. Skolotāja sākumā bija teikusi, ka viņa domāja, ka būs baigi traki. Bet bija jau arī traki sākumā, jo tur varbūt tā apmācības sistēma, ko viņi dara tur tajās stundās, ir savādāk. Mēs jau vecāki nepiedalāmies stundās, to es nevaru nokomentēt. Bet pēc tam, kad viņš izgāja sešgadniekos, viņš bija pienācīgā līmenī, viss bija kārtībā, viņš tika visiem bērniem līdzī un iemācījās.» (6)

Spriežot pēc savas pieredzes, vairāki re-emigranti uzsver, ka, ja ir plāns atgriezties, tiešām ir svarīgi to plānot un atgriezties jau uz to brīdi, kad bērnam jāiet 1.klasē, jo vēlāk re-integrācijas process skolā bērnam ir daudz grūtāks un sarežģītāks:

«Bet es domāju, ja ir tādi vecāki, kas domā par bērniem, vai atgriezties, vai neatgriezties, tad, ja atgriezties, lai viņš var pirmajā klasē sākt mācīties, jo vēlāk viņam ir vēl grūtāk, kad viņam jau ir astoņi vai deviņi gadi, desmit, tad viņam jāsāk te viss pārmācīties latviešu valodā. Man liekas, ka tas bērnam ir vēl traumējošāk.» (6)

«Tad es sēdēju un sapratu, ka tagad vai nekad. Vienkārši ir jāriskē. Ja es nokavēšu te to skolu meitenēm, man neviens viņas te neņems, kad viņām būs 10 gadi, un viņas nemācēs ne lasīt, ne rakstīt latviski, tad es vairs nevarēšu. Arī tāpēc ļoti daudzas ģimenes neatbrauc mājās, jo bērni tur iet skolā, un tas ir nereāli, tur ir baigai apņēmībai jābūt pašiem vecākiem, lai viņus varētu palaist atpakaļ Latvijas skolā.» (5)

Re-emigranti uzsver, ka Latvijā pamatskolas un vidusskolas izglītība ir augstāka, un ir vairāk prasību, līdz ar to bērnam ir grūtāk iekļauties savam vecumam atbilstošajā klasē:

«Te skola ir daudz spēcīgāka, nekā, piemēram, Amerikā vai Anglijā. Es nezinu, viņiem laikam ir jāiet par vienu klasi zemāk. [..] Jā. Tur arī ir labas skolas, tās ir privātskolas, dārgas. Bet es joprojām nesaprotu, kāpēc skolas ir tik sliktas, bet universitātes — tik labas.» (10)

Re-integrācijas vērtējums

Re-integrācijas process dažādiem re-emigrantiem noris atšķirīgi, tomēr ļoti daudzi uzsver, ka viņiem nav sajūtas, ka viņi vispār kaut kur būtu bijuši devušies projām, jo kopumā jūtās savā vidē, atgriezušies mājās:

«Man pat bija tāda sajūta, ka es nekur neesmu bijusi projām tos četrus gadus. Es atbraucu un te tā iegāju uzreiz, visi draugi, viss notiek, tāda sajūta, ka neesmu nekur bijusi tos četrus gadus, esmu visu laiku bijusi te, ka neesmu nekur bijusi prom.» (5)

«Mēs gribam dzīvot Latvijā, un beidzot mēs esam atraduši savu vietu, jo viss tas laiks, kad mēs aizbraucām, tie seši gadi mums bija — jautājumi nepārtraukti, kur mēs gribam būt, ko mēs gribam darīt. Visu laiku bija tā sajūta, ka mēs neesam savā īstajā vietā, ne Norvēģijā, ne Spānijā, ne Āzijā. Un tikai Latvijā kopš mēs atradām šo savu māju, šo vietu laukos, mums ir sajūta, ka mēs beidzot esam tur, kur mums ir jābūt, un darām to, kas mums patīk. Tagad mums ir sajūta, ka mēs nekur nepārcelsimies, paliksim te mūžīgi dzīvot.» (12)

Tas lielā mērā ir skaidrojams ar to, ka daudzi regulāri braukāja uz Latviju un uzturēja ciešus kontaktus ar tuviniekiem Latvijā:

«Es visu laiku esmu bijis ļoti saistīts ar Latviju, varbūt arī tāpēc esmu mazāk ierakstījies tajā pusē. Tie, kas atbrauc šeit reizi gadā vai reizi divos gados, viņiem liekas, ka viņi ir tajā pusē.» (1)

«Grūti teikt, jo es visu laiku, ļoti daudz laika pabiju Latvijā. Es principā visus universitātes brīvlaikus, gan arī darbā lielāko daļu brīvdienu pavadīju Latvijā. Un līdz ar to nav bijusi sajūta, ka es esmu ļoti prom. Universitātes laikā es pat uzsāpēju uzsākt savu biznesu Latvijā tādu maziņu. [...] Es nekad nejutos kā cilvēks no malas Latvijā. Es vienmēr jutos kā atgriežoties no pagaidu prombūtnes.» (4)

Iespēja būt savā dzimtajā zemē, runāt savā dzimtajā valodā un dzīvot pierastā vidē dod sava veida brīvības un pašapziņas sajūtu, bet tā iegūta līdz ar dzīves pieredzi citās valstīs:

«Tāda laba sajūta, atrodoties Latvijā, brīvības sajūta, tu esi savā zemē, esi pats sev saimnieks.» (12)

Citiem šķiet, ka re-integrācija nenotika tik pašsaprotami, piemēram, viens no respondentiem norāda, ka viņam re-integrācijai bijis nepieciešams apmēram pusotrs gads, un visgrūtāk ir bijis pierast pie Latvijā raksturīgās čīkstēšanas un žēlošanās:

«— Jo iesēžas, iedzīvojās jau, pierod pie tās sistēmas, kā tur viss notiek. Man pagāja kaut kāds pusotrs gads, kamēr es vispār aklimatizējos šeit. Tas ir pēc pieciem gadiem. Ja cilvēks grib atgriezties pēc desmit gadiem, pēc padsmītiem gadiem, tad, es domāju, ka tas ir nenormāli grūti. Ļoti, ļoti grūti. Nu tā pa lielam.

— Kas tad bija tas, kas varbūt mainījies, ka bija pusotrs gads, lai atkal jāpierod?

— Pirmkārt, tas, ka visi šeit visu laiku neapmierināti, ruc un pukst, čīkst, viss un tas. Tas bija tas sāpīgākais moments. Kaut vai veikalā ieej un tur... Es biju pieradusi ieiet un

pateikt «labdien», «labvakar», «paldies» un «lūdzu», uzskrien kādam virsū «es atvainojos», tādas pieklājības normas. Šeit es atbraucu: “Pu-pu-pu, ko tev vajag, ko tu gribi?”. Tas bija tāds visgrūtākais.» (9)

Vairāki re-emigranti atzīst, ka sociālās drošības sajūta ir lielāka, dzīvojot ārzemēs. Latvijā pašam vairāk jāuzņemas atbildība un jādomā, kā nopelnīt un nodrošināt sevi:

«Tur ir brīvāk. Šeit cilvēkiem ir jāraujas, jāstrādā, lai tu vispār kaut ko sasniegtu, lai tu sevi pabarotu, samaksātu rēķinus.» (9)

Viens no respondentiem pat norāda, ka sociālās neaizsargātība sajūta liek viņam domāt, ka valstij viņš nav vajadzīgs:

«Es neesmu te vajadzīgs — tā ir tāda sajūta. Ja tu kaut ko nenāc pats un nedod tai valstij šausmīgi tādu, ka tu viņai esi vajadzīgs, tu kā vienkāršs iedzīvotājs, es nejutos, ka es būtu vajadzīgs.» (8)

Stabilitātes trūkums un minimāla sociālā aizsardzība līdz ar to ir galvenie iemesli, kādēļ saskaņā ar re-emigrantu viedokli daudzi latvieši paliek ārzemēs un neatgriežas Latvijā:

«Es jau saprotu, ka nav tās naudas tai valstij, bet kaut kādai palīdzībai lielākai... Tie paši bērnu pabalsti. Tas ir smieklīgi. Kas ir 16 lati? Izdzīvo mēnesi ar 16 latiem! Tur ir tā stabilitāte lielāka. Tas arī baida tos latviešus, viņi nebrauc tāpēc mājās, jo **viņi zina, ja viņi tur pazaudēs darbu, viņiem iedos bezdarbniekus, viņiem iedos pabalstus, un viņus neviens no mājas ārā neizsviedīs, viņiem banka naudu neatņems.**» (5)

Re-emigranti ir ļoti skeptiski par iespējamību, ka Latvijas valstspiederīgie atgriezīsies, arī tajos gadījumos, kad uz ārzemēs ir pārcēlušies visa ģimene un bērni mācās vietējās skolās un līdz ar to asimilējās vietējā sabiedrībā:

«Tad, kad ģimene ir pārbraukusi ar bērniem un bērni ir sākuši iet tur skolā, tad ceļš atpakaļ ir baigi minimāls.» (1)

Secinājumi

Re-emigrantu intervijas parāda, ka **galvenie atgriešanās iemesli ir ne-ekonomiska rakstura**. Tās ir ilgas pēc mājām, vēlme pavadīt vairāk laika ar saviem tuviniekiem, kas palikuši Latvijā, ilgas pēc Latvijas dabas, vēlme runāt latviski un vēlme, lai bērni izaug par latviešiem, nevis asimilējas uzņemošajā valstī. Būtiski iemesli, lai atgrieztos, ir arī grūtības integrēties mītnes zemē, jo vietējie iedzīvotāji nepieņem kā savējo un nav draugu, kā arī tas, ka ekonomiski un sociāli nav iespējams sasniegt to ienākumu un sociālā statusa līmeni, kas vietējiem. Pēdējais minētais iemesls daļēji ir uzskatāms par ekonomiska rakstura iemeslu, un vēl viens ekonomiska rakstura iemesls, lai atgrieztos, ir – Latvijā samilzušās privātās naudas problēmas (kredīti, parādi) ir atrisinātas (parādi

ir nomaksāti). Svarīgs konteksta faktors ir tas, ka, mazinoties ekonomiskās krīzes apmēriem un parādoties nelielai ekonomiskajai izaugsmei, ir palielinājusies iespēja atrast darbu Latvijā un nopelnīt, lai varētu izdzīvot. Tāda pieredze, ka, dzīvojot Latvijā varētu nopelnīt vairāk kā ārzemēs, gan re-emigrantu stāstos nav sastopama.

Viennozīmīgi vieglāk ir atgriezties tiem, kas ir saglabājuši ciešas saites ar Latviju, proti, kam tuvinieki dzīvo Latvijā, kas regulāri uztur ar saviem tuviniekiem kontaktus un ciemojas Latvijā. Ievērojami vieglāk atgriezties ir tiem, kam Latvijā ir mājoklis un nav iegādāts nekustamais īpašums emigrācijas mītnes zemē. Ļoti būtisks atgriešanās faktors ir atrašanās emigrācijā ilgums (jo cilvēki ilgāk paliek ārzemēs, jo grūtāk ir atgriezties), kā arī tas, vai emigrācija jau sākotnēji bija plānota kā īstermiņa pasākums, vai nē.

Tomēr intervijas parādīja arī ļoti lielu atgriešanās modeļu daudzveidību. Ja konfrontē intervijas stāstus ar pieciem teorētiskās literatūras izpētē identificētajiem atgriešanās teorētiskajiem modeļiem, jāsecina, ka **neo-klasiskās ekonomikas pieejas modelis**, kad atgriešanās notiek neveiksmīgas migrācijas pieredzes dēļ, jo nav rasta iespēja nopelnīt vairāk un dzīvot labāk, nav īsti attiecināms uz re-emigrantiem, kas piedalījās pētījumā. Lielākoties atgriešanās ir saistīta tieši ar ne-ekonomisku faktoru kopumu, nereti migrācijas pieredze re-emigrantiem ir nesusi atskārsmi, ka lielāki ienākumi citā valstī nenozīmē arī augstāku dzīves kvalitāti, un notiek vērtību pārvērtēšana. Ir tādi reemigranti, kuri, izvērtējot visus ieguvumus un zaudējumus, gan materiālos, gan nemateriālos, saprot, ka atgriešanās Latvijā ir labāka izvēle, nekā palikt. Vienlaikus nevar apgalvot, ka vispār nav tādu re-emigrantu, kas atgriežas neveiksmīgas migrācijas pieredzes dēļ. Drīzāk ir pamats uzskatīt, ka re-emigranti nevēlas savu migrācijas pieredzi raksturot kā neveiksmi, un atrod arī pamatojošus argumentus. Tieši otrādi, re-emigranti labprātāk uzlūko savu atgriešanos kā veiksmes stāstu, jo atkarībā no katra individuālā stāsta ir iegūtas zināšanas un pieredze, pašpārlicinātība, apgūta angļu valoda, nomaksāti parādi, izveidoti uzkrājumi, kas pēc tam ieguldīti mājoklī Latvijā utt. Skatot šo modeli **darba spēka migrācijas jaunās ekonomikas pieejas** un F. Čerāzes identificēto re-emigrantu tipu kontekstā, jāatzīmē, ka re-emigrantu stāstos ir sastopama **gan konservatīvā, gan inovatīvā atgriešanās**. Inovatīvā atgriešanās izpaužas kā savu biznesa ideju attīstīšana Latvijā un uzkrājumu ieguldīšana uzņēmējdarbībā. Par inovatīvu atgriešanos var uzskatīt arī tos gadījumus, kad ārvalstīs iegūtās zināšanas tiek pārnestas uz Latviju, piemēram, no emigrantu stāstiem tādi gadījumi ir par atgriešanos Latvijā viesnīcu biznesā vai augstskolā par pasniedzēju.

Vairākos re-emigrantu stāstos kā būtiski atgriešanās aspekti parādās **strukturālisma pieejā identificētie konteksta faktori** – atgriešanās nespējas integrēties uzņemošajā valstī dēļ (aizspriedumi un stereotipi uzņemošajā valstī), kā arī situācijas maiņa izcelsmes valstī – Latvijā, kur pēdējos gados (2012.–2014. gads) nedaudz mazinājās ekonomiskās krīzes ietekme. Vairāki re-emigrantu stāsti parāda, ka cilvēki bija plānojuši pārcelties uz ārzemēm pavisam, kā arī zaudējuši tipisko pievilksanas faktoru ietekmi

(tuvinieki arī bija emigrējuši, īpašumi Latvijā bija pārdoti), bet tomēr atgriezās Latvijā, jo, dzīvojot ārzemēs ilgāk, sapratuši, ka nespēj integrēties vietējā sabiedrībā. Līdz ar to no literatūras izpētē identificētajiem atgriešanās teorētiskajiem modeļiem noteikti Latvijā aktuāls ir strukturālisma pieejas modelis «atgriešanās nespējas integrēties dēļ», bet veiktās intervijas neļauj spriest par otru strukturālisma pieejas modeli «atgriešanās novecot (pensionāru atgriešanās)», jo intervēto respondentu vidū nav pensijas vecuma re-emigrantu (vidējais intervēto re-migrantu vecums ir 32,5 gadi, jaunākais ir 25 gadus vecs, bet vecākais – 47 gadus vecs).

Vairāku intervēto respondentu izveidotais dzīves modelis šobrīd ir raksturojams par transnacionālu, kur **transnacionālisma pieejā** atgriešanās izcelsmes valstī nenozīmē migrācijas cikla beigas, bet tiek saglabāti regulāri un cieši kontakti pāri valsts robežām, kā arī profesionālā darbība ir starptautiska vai tiek īstenota vairākās valstīs. To ilustrē, piemēram, tas, ka viens no intervētajiem re-emigrantiem pēc darba pieredzes Latvijā ir atkal atgriezies Lielbritānijā, lai turpinātu studijas jau augstākā – doktorantūras līmenī, divi citi re-emigranti ir izvēlējušies izveidot sev tādu profesionālās dzīves modeli, kas, oficiāli strādājot galvenokārt ārzemēs, ļauj viņiem pamatā dzīvot Latvijā. Vairāki re-emigranti neizslēdz to, ka laba piedāvājuma vai iespēju gadījumā varētu vēlreiz braukt projām no Latvijas, lai pilnveidotos un atkal kādu laiku dzīvotu citā valstī (atvērtā nākotnes plānošana). Kopumā re-emigrantu intervijas ļauj izdarīt secinājumu, ka Latvijā vērojama transnacionāla dzīves veida institucionalizācija, ko būtiski veicina dažādu elektronisko komunikācijas veidu attīstība, lēti un pieejami avio sakari un transnacionālu sociālo tīklu veidošanās.

Būtisks secinājums, ko ļauj izdarīt re-emigrantu interviju analīze, ir saistīts ar migrācijas pieredzes ietekmi uz **vērtību pārvērtēšanu**. Pirms emigrācijas daudzi nemaz neapzinājās to, cik svarīga viņiem ir iespēja tikt ar tuviniekiem un draugiem, runāt latviski, būt pie Latvijas dabas, redzēt, ka viņu bērni izaug par latviešiem. Re-emigranti paši atzīst, ka viņu atgriešanās pamatā ir **nemateriālas vērtības**, galvenokārt, pieķeršanās tuviniekiem, kas ir Latvijā, ilgas pēc mājām un piederības sajūta Latvijai. Re-emigrantu vērtējumā tie Latvijas valstspiederīgie, kam šīs vērtības nav tik nozīmīgas vai arī visi tuvinieki jau ir pārcēlušies uz ārzemēm, visticamāk Latvijā neatgriezīsies, jo Latvijā ekonomiskās iespējas prognozējamā nākotnē nebūs tik augstas kā turīgajās Rietumu valstīs Eiropā un Amerikā:

«Zivs meklē, kur dziļāk, cilvēks meklē, kur labāk. Ja tās robežas būs vaļā, ja šeit būs sliktāk nekā tur, vari nākt ar jebkādiem lozungiem, tas neko nelīdzēs». (1)

Latvijas Universitātes
FILOZOFIJAS UN
SOCIOLOĢIJAS
INSTITŪTS

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Raksts izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu projekta
«Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika»
(vienošanās Nr. 2013/0055/1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040) ietvaros.

<http://fsi.lu.lv>

<http://migracija.lv>

info@migracija.lv

Literatūra un avoti

- Cassarino, J. (2004) Theorising Return Migration. The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*. Vol. 6, No. 2: 253–27.
- Cerese, F. (1974) Expectations and Reality: a Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy. *International Migration Review*. Vol. 8 (2): 245–62.
- Markowitz, F.; Stefansson, A.H. (eds.) (2004) Homecomings: Unsettling Paths of Return. Lexington Books.
- Piotrowski, M; Tong, Y. (2010) Economic and Non-Economic Determinants of Return Migration: Evidence from Rural Thailand. *Population*. Vol. 65. No. 2: 333-348.
- Portes, A., Guarnizo, L.E. and Landolt, P. (1999) The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 22(2): 217–237.
- Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016. Pieejams:
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/reemigracijas_atbalsta_pasakumi/ (15.03.2015.).
- Rīcības plāns Par sadarbību ar Latvijas diasporu 2015.-2017. gadam. Projekts. Pieejams:
http://www.mfa.gov.lv/data/file/AMPlans_150714_Diaspora.662.pdf (15.03.2015.).
- Stark, O. (1991) *The Migration of Labour*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Sussman, N. (2010) Return Migration and Identity: A Global Phenomenon, A Hong Kong Case. Hong Kong University Press.
- Todaro, M. P. (1969) A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *American Economic Review*. Vol. 59(1): 138-148.

Pielikums

1. tabula. Respondentu, kuri atgriezušies Latvijā, raksturojums

Nr.	Dzimums	Vecums	Dzimtā valoda	Nodarbošanās	Emigrācijas gads	Atgriešanās gads	Mītnes valsts	Dzīves vieta Latvijā
1	V	47	LV	IT speciālists	2010	2013	Norvēģija	Rīga
2	V	32	LV	Būvdarbu uzraugs	2009	2013	Lielbritānija	Ādaži
3	S	41	LV	Pirmsskolas skolotāja	2011	2013	Lielbritānija	Dobeles
4	V	25	LV	Uzņēmējs, konsultants	2007	2013	Lielbritānija	Rīga
5	S	30	LV	Strādniece	2010	2013	Lielbritānija	Liepāja
6	S	38	LV	Pašnodarbinātā	2006	2011	Īrija	Liepāja
7	S	34	LV	Veikala vadītāja	2000	2010	Lielbritānija	Liepāja
8	V	39	LV	Būvdarbu uzraugs	2009	2012	Norvēģija, Vācija	Liepāja
9	S	30	LV	Ekonomiste (slimnīcā)	2007	2011	Īrija	Liepāja
10	S	26	RU	Finanšu analītiķe	2007	2014	ASV	Rīga
11	V	27	RU	Tūristu gids	2009	2011	Lielbritānija	Rēzekne
12	S	29	LV	Tulks (filologa izglītība)	2008	2013	Norvēģija	Vecpiebalga
13	V	36	LV	Matemātiķis-statistiķis	2002	2007	Vācija	Rīga
14	V	26	LV	Politologs	2007	2013	Lielbritānija	Rīga, reemigrējis
15	V	27	LV	Viesnīcu bizness	2007	2013	Lielbritānija	Rīga
16	S	29	LV	Farmācija, pasniedzēja	2008	2012	ASV	Rīga
17	S	36	LV	Juriste, NVO projektu koordinatore	2010	2014	Šveice	Rīga
18	V	33	RU	IT speciālists	2010	2014	Lielbritānija	Rīga